

Gordana ODOVIĆ
Dragan RAPAIC
Goran NEDOVIĆ

ZAPOŠLJAVANJE OSOBA S INVALIDITETOM

UVOD

Prema zakonskim propisima svi građani imaju pravo na rad i pravo na izbor zanimanja, a invalidi imaju pravo na stvaranje uslova za osposobljavanje i zapošljavanje u skladu sa njihovim sposobnostima.

Aktivna socijalna zaštita omogućava osobama sa invaliditetom da svojim radom, uz pomoć društvene zajednice, ostvaruju sredstva za život. Osobe sa invaliditetom, kao i osobe iz masovne populacije, pravo i mogućnost na rad smatraju veoma značajnim i smatraju da im upravo on omogućava da se sažive sa vlastitim invaliditetom i stalno potvrđuju smisao postojanja. Mera kojom osoba sa invaliditetom ostvaruje pravo na obrazovanje i zapošljavanje, predstavlja meru u kojoj može razviti svoje potencijale i postati aktivni član društva.

Pojava velikog broja ratnih invalida posle Prvog svetskog rata i njihova želja za povratak u aktivan život, naglašava potrebu za uvođenjem profesionalne rehabilitacije. Pojam profesionalne rehabilitacije, označava onaj deo kontinuiranog i koordinisanog procesa rehabilitacije koji uključuje pružanje usluga vezanih za zanimanje, a to su: profesionalna orijentacija, stručno obrazovanje i selektivno zapošljavanje, što osobi sa invaliditetom omogućava osiguravanje i zadržavanje odgovarajućeg zaposlenja“ (ILO, R 99, 1955.). Profesionalna rehabilitacija predstavlja sastavni deo nacionalnih strategija osposobljavanja i zapošljavanja osoba sa urođenim ili stečenim invaliditetom.

Glavni cilj profesionalne rehabilitacije je osposobljavanje osoba sa invaliditetom do najvišeg nivoa ličnih i profesionalnih mogućnosti.

Profesionalna rehabilitacija sprovodi se kroz četiri faze, a zapošljavanje predstavlja njenu poslednju fazu, ali svakako ne najmanje važnu. Naprotiv! Uspeh svih prethodnih faza može biti zanemaren, ako na kraju ne usledi zapošljavanje osobe, koja je uključena u proces profesionalne rehabilitacije. Činjenica je da se veliki broj zemalja susreće sa problemom nezaposlenosti osoba sa invaliditetom, pa tako i naša zemlja. „Trenutnu situaciju osoba sa invaliditetom u Srbiji karakteriše stopa zapošljavanja od samo 13% (prema podacima Svetske banke) Ipak, u isto vreme se u zemlji pojavio jak invalidski pokret, a donosioci odluka konstantno imaju na umu položaj osoba sa invaliditetom kao pitanje ljudskih prava i rad na politici i zakonima koji su usmereni ka stvaranju jednakih mogućnosti za osobe sa invaliditetom¹¹ (Fizibiliti studija o zapošljavanju i profesionalnoj rehabilitaciji u Srbiji, 2006).

Zakonske osnove i primena u praksi

Pravima invalida, svojim radom i aktima, doprinele su mnoge međunarodne organizacije među kojima su UN, Međunarodna organizacija rada, UNESCO i International Rehabilitation. „Osobe sa invaliditetom izvođe svoja prava, kako iz međunarodnih akata univerzalnog karaktera, poput Univerzalne deklaracije Ujedinjenih nacija o pravima čoveka, Pakta o građanskim i političkim slobodama, tako i iz akata koji se bave specifično pravima osoba sa invaliditetom, poput Standardnih pravila UN za izjednačavanje mogućnosti koje se pružaju osobama sa invaliditetom¹⁴ (Tatić D., 2001).

Odredbe akata usvojenih pod okriljem UN dale su doprinos pravima osoba sa invaliditetom - Deklaracija o pravima čoveka (1948) i Konvencija o pravima deteta. Generalna skupština Ujedinjenih nacija je krajem 1975. godine usvojila Deklaraciju o pravima invalida i obavezala sve članice da je dosledno primenjuju. Godine 1993. Generalna skupština UN usvojila je Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti koje se pružaju osobama sa invaliditetom. „ U prvom odeljku Pravila su odredbe usmerene na stvaranje preduslova za ravnopravno učešće osoba sa invaliditetom u svim

oblastima društvenog života“ (Tatić D., 2001).

Medunarodna organizacija rada, osnovana 1919. godine, doprinela je svojim dokumentima regulisanju prava osoba sa invaliditetom u oblasti radnih odnosa. Dokument ove organizacije koji se odnosi na profesionalni trening odraslih, uključujući i osobe sa invaliditetom je *Preporuka o profesionalnom treningu odraslih* broj 88/1950 (Vocational Training (Adults) Recommendation, 1950) i sadrži principe, područje i metode profesionalnog treninga, kao i način organizacije profesionalnog treninga.

Jedan od akata koji garantuje pravo na profesionalnu rehabilitaciju je *Preporuka o profesionalnoj rehabilitaciji osoba sa invaliditetom* (broj 99/1955) koju je donela Medunarodna organizacija rada, a sadrži savremene principe i metode osposobljavanja, dužnosti države i način organizacije ove delatnosti. U skladu sa ovom Preporukom „pojam profesionalna rehabilitacija označava onaj deo kontinuiranog i koordinisanog procesa rehabilitacije, koji uključuje pružanje usluga vezanih za zanimanje kao što su: profesionalna orijentacija, stručno obrazovanje i selektivno zapošljavanje, što osobi sa invaliditetom omogućava osiguravanje i zadržavanje odgovarajućeg zaposlenja“ (ILO, 1955). Dalje se u Preporuci navodi da bi „profesionalna rehabilitacija trebala biti dostupna svim osobama sa invaliditetom, bez obzira na poreklo i prirodu njihovog invaliditeta i bez obzira na njihov uzrast, pod uslovom da one mogu biti osposobljene za odgovarajuće zaposlenje i da postoje razumni izgledi osiguravanja i zadržavanja odgovarajućeg zaposlenja“ (ILO, 1955).

Pošto je Generalna skupština UN 1981. godinu proglasila Medunarodnom godinom invalida sa temom «Potpuno učešće i jednakost», Generalna skupština Medunarodne organizacije rada u junu 1983. godine usvaja *Konvenciju o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju invalida* koja predstavlja nadogradnju Preporuke 99/1955. Konvencija je stupila je na snagu 1985. godine. Ratifikovalo je oko sedamdeset država, a među njima je bila i Jugoslavija. Ovom Konvencijom određeni su principi profesionalne rehabilitacije i politike zapošljavanja osoba sa invaliditetom. »Predviđeno je da svaka članica formuliše, realizuje i periodično revidira nacionalnu politiku o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju invalida, imajući u vidu uslove, praksu i mogućnosti u svakoj članici ponaosob (član 2)» (Tatić D., 2002).

Radno osposobljavanje i zapošljavanje invalida i osoba ometenih u

razvoju uređeno je *Zakonom o radnom osposobljavanju i zapošljavanju Republike Srbije*.

Radno osposobljavanje i zapošljavanje namenjeno je deci i mladima ometenim u razvoju, koji ne mogu da savladaju nastavni plan i program za učenike ometene u razvoju. Namenjeno je i invalidima rada, koji ne mogu da se prekvalifikuju ili dokvalifikuju i zaposle pod opštim uslovima, kao i invalidima sa preostalom radnom sposobnošću koji takode ne mogu da se zaposle pod opštim uslovima.

Da bi moglo da se osnuje i radi, preduzeće za radno osposobljavanje i zapošljavanje invalida, mora zapošljivati 40 % invalida. Takođe, mora imati adekvatan prostor, odgovarajuću tehničku i drugu opremu i zaposlena stručna lica za osposobljavanje invalida tj. najmanje jedno lice koje prema propisima iz oblasti obrazovanja ispunjava uslove za nastavnika praktične nastave u struci, odnosno zanimanju za koje se invalidi osposobljavaju kao i najmanje jedno lice koje ima jedno od zvanja: dipl. sociolog, dipl. psiholog, dipl. pedagog ili dipl. defektolog.

Preduzeće ima obavezu da donese program radnog osposobljavanja invalida koji sadrži opis posla, način praktičnog i teorijskog radnog osposobljavanja, uslove za praktično radno osposobljavanje i trajanje radnog osposobljavanja.

Preduzeće izdaje osobi sa invaliditetom uverenje o završenom radnom osposobljavanju i određuje poslove koje može da obavlja u zavisnosti od psihofizičkih sposobnosti.

Preduzeće za radno osposobljavanje i zapošljavanje invalida vodi evidenciju o osobama sa invaliditetom koje se osposobljavaju, odnosno zapošljavaju u preduzeću.

Mogućnosti i perspektive zapošljavanja osoba sa invaliditetom

Svaki završetak profesionalnog osposobljavanja trebalo bi da rezultira zapošljavanjem što predstavlja četvrtu fazu profesionalne rehabilitacije.

Osobe sa invaliditetom zapošljavaju se u otvorenoj privredi (društvenom i privatnom sektoru) i u zaštitnim radionicama. Posredovanje pri zapošljavanju obavlja Nacionalna služba za zapošljavanje preko svoje posebne službe odnosno Odseka za zapošljavanje osoba sa invaliditetom.

Ipak, mnoge osobe sa invaliditetom koje su sposobne za rad ipak su nezaposlene - čak i do 80% u nekim zemljama. Najčešći razlog ove nezaposlenosti je pogrešna predstava poslodavaca da osobe sa invaliditetom nisu sposobne za rad i zato im nerado pružaju mogućnost zaposlenja (ILO, 2001).

Ministarstvo rada i socijalne politike, Ministarstvo za ekonomiju i zapošljavanje i Nacionalna služba za zapošljavanje stalno rade na izradi novih programa stimulisanja poslodavaca za zapošljavanje osoba sa invaliditetom. Prioritet u odobravanju imaju oni programi koji se odnose na:

- zapošljavanje u proizvodnim i izvozno orijentisanim programima,
- zapošljavanje u poljoprivredi, proizvodnom i uslužnom zanatstvu, pružanju stručnih usluga (advokatske kancelarije, projektni birovi, veterinarske ambulante, informatičke usluge),
- zapošljavanje u privredno nedovoljno razvijenom području (gde je veća stopa nezaposlenosti u odnosu na prosek),
- zapošljavanje lica sa visokom stručnom spremom, sufcitama zanimanja.

Osim ovih, postoji i program dvanaestomesečnog finansiranja zarada invalida, kao još jedan od načina stimulisanja poslodavaca da zapošljavaju osobe sa invaliditetom.

„Poseban problem u oblasti zapošljavanja osoba sa invaliditetom predstavlja zadržavanje radnog mesta“ (Odović G., 2005).

Ipak, primetan je trend da institucije Republike Srbije u obraćaju veću pažnju na potrebe osoba sa invaliditetom. Grupa osoba sa invaliditetom je u stanovništvu Srbije i u Strategiji za smanjenje siromaštva istaknuta kao jedna od četiri najugroženije grupe. Zbog toga je Vlada Republike Srbije u aprilu 2005. godine usvojila Nacionalnu strategiju za zapošljavanje (2005.-2010.) koja je usklađena sa Evropskom strategijom zapošljavanja. Istaknut je značaj promovisanje integracije i borbe protiv diskriminacije osoba koje se nalaze u nepovoljnom položaju na tržištu rada. U Nacionalnoj strategiji za zapošljavanje osoba sa invaliditetom su prepoznate kao grupa na koju posebno treba obratiti pažnju s obzirom na krajnje nisku stopu zaposlenosti (samo 13% osoba sa

invaliditetom ima priliku da radi, a tek jedna trećina zaposlenih ima radno mesto prilagođeno potrebama). U Strategiji su navedene i mere, koje treba da podstiču zapošljavanje i aktivnost osoba sa invaliditetom.

Nacionalni akcioni plan zapošljavanja 2006.-2008. je instrument za ostvarivanje cilja Nacionalne strategije za zapošljavanje. Prema Zadatku 3 (Poboljšanje položaja ugroženih grupa nezaposlenih lica), predviđene su mere za povećanje stope zaposlenosti osoba sa invaliditetom, a to su: utvrđivanje zakonske regulative za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom, podsticanje zapošljavanja lica sa invaliditetom, osnivanje institucija za finansijsko i nefinansijsko podsticanje većeg zapošljavanja.

Novi Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom bi trebalo u potpunosti da reguliše ovu oblast. Na donošenje ovog Zakona se čeka jako dugo. Krajem 2001. godine se govorilo o njegovom „ulasku“ u skupštinsku proceduru usvajanja u prvoj polovini 2002. godine. Međutim, od tada je radeno više nacрта ovog Zakona, organizovane su i stručne javne rasprave tokom decembra 2007. godine i očekivalo se da će predlog Zakona ući u skupštinsku proceduru u prvoj polovini 2008. godine (ali se to nije desilo). Nacrtom ovog Zakona predviđeno je, između ostalog, kvotno zapošljavanje osoba sa invaliditetom, što će, ukoliko bude usvojen, u znatnoj meri povećati mogućnost njihovog zapošljavanja.

CILJ ISTRAŽIVANJA

U projektu „Rehabilitacija i razvoj ljudskih resursa na integrisanom srpsko - mađarskom tržištu rada“, a u okviru radnog paketa „*Razvoj i lokalizacija edukativnog materijala*“ Institut za defektologiju Fakulteta za specijanu edukaciju i rehabilitaciju u Beogradu sproveo je Istraživanje potreba u regijama: „*Sekundarno istraživanje u regiji Vojvodina*“ tokom 2006-2007. Istraživanje je obuhvatilo ispitivanje obima i vrste potreba za osposobljavanjem i zapošljavanjem osoba sa invaliditetom na teritoriji AP Vojvodina sa ciljem jasnog definisanja problema ukupne politike zapošljavanja osoba sa invaliditetom.

ZADACI ISTRAŽIVANJA

Da bismo postigli cilj istraživanja bilo je neophodno operacionalizovati i izvršiti sledeće zadatke:

- sprovesti detaljnu analizu situacije,
- izvršiti identifikaciju osnovnih problema i potreba,
- definisati moguće ciljne grupe,
- izvršiti analitičku procenu u izabranim oblastima

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Uzorak

Uzorak čine osobe sa invaliditetom (osobe ometene u mentalnom razvoju, osobe pštećenog sluha, osobe oštećenog vida i osobe sa motoričkim poremećajima) koje imaju status osoba koje traže posao. Uzorak, takođe, čine i preduzeća za radno osposobljavanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom.

Vreme istraživanja

Istraživanje je obavljeno tokom 2006/2007. godine.

Mesto istraživanja

Istraživanje je sprovedeno na teritoriji AP Vojvodina.

Obrada podataka

Prikupljeni podaci su sortirani, tabelarno prikazani, analizirani i interpretirani.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Tabela br. 1 Kategorija i broj nezaposlenih osoba sa invaliditetom na teritoriji AP Vojvodina

Kategorija	Broj
Ratni vojni invalidi	1586
Vojni mimodopski invalidi	79
Civilne žrtve rata	23
Kategorisana omladina	976
Ostala kategorisana lica	479
Invalidi rada (II i III stepen)	4053
UKUPNO	7.228

Na teritoriji AP Vojvodine, zaključno sa 30.09.2006 godine, kod Nacionalne službe za zapošljavanje ukupno ima 7.228 nezaposlenih osoba sa invaliditetom, koja su svrstana u 6 kategorija. Ratnih vojnih invalida imal.586, vojnih mimodopskih invalida ima 79, civilnih žrtava rata 23, kategorisane omladine ima 976, ostalih kategorisanih lica 479 i invalida rada (II i III stepena) ima 4.053.

Kategorija	Stepen stručne spreme								
	I	II	III	IV	V	VI	VII 1	VII 2	VIII
Ratni vojni invalidi	738	127	375	300	25	31	21	1	0
Vojni mimodopski invalidi	31	4	20	20	0	2	2	0	0
Civilne žrtve rata	6	1	12	2	0	0	2	0	0
Kategorisana omladina	528	269	160	17	1	0	1	0	0
Ostala kategorisana lica	199	59	129	66	13	9	4	0	0
Invalidi rada (II i III stepena)	1733	285	1312	558	106	39	20	0	0
UKUPNO	3235	745	2008	963	145	81	50	1	0

Tabela br. 3 *Vid podrške zapošljavanju osoba sa invaliditetom i broj zaposlenih u AP Vojvodini*

Analizom tabele br. 2 može se konstatovati da najveći broj nezaposlenih osoba sa invaliditetom ima prvi stepen stručne spreme i to 3235 osoba i treći stepen stručne spreme 2008 osoba. Drugi i četvrti stepen stručne spreme imaju 745 odnosno 963 nezaposlene osobe sa invaliditetom, dok peti stepen stručne spreme ima 145 osoba sa invaliditetom koje se nalaze na evidenciji nezaposlenih. Znatno manji broj osoba sa invaliditetom ima VI, VIII i VII2 stepen stručne spreme (VI stepen ima 81 osoba,, VIII ima 50 osoba i VII2 stepen samo jedna osoba). Osmi stepen stručne spreme nema nijedna osoba iz navedenih kategorija.

Vid podrške zapošljavanju	Broj
Bez posredovanja Nacionalne službe za zapošljavanje (NSZZ)	74
Po programima zapošljavanja NSZZ	14
Bez finansijske podrške NSZZ, ali uz njeno posredovanje	30
Ukupno	120

Prema podacima u tabeli br. 3 u 2005. godini zaposlilo se 120 osoba sa invaliditetom. Bez posredovanja NSZZ zaposlile su se 74 osobe. Po programima zapošljavanja NSZZ zaposlilo se 14 osoba sa invaliditetom. Bez finansijske podrške NSZZ, ali uz njeno posredovanje zaposlilo se 30 osoba sa invaliditetom.

Tabela br. 3 *Vidpodrške zapošljavanju osoba sa invaliditetom i broj zaposlenih u AP Vojvodini*

Tabela br. 4 *Broj nezaposlenih osoba sa invaliditetom po okruzima na teritoriji AP Vojvodina*

O k r u g	Broj prijavljenih nezaposlenih osoba sa invaliditetom
Južno-bački	3.061
Sremski	1.436
Južno-banatski	571
Sevemo-banatski	1.242
Srednje-banatski	2.208
Sevemo-bački	471
Zapadno-bački	1.553

Analizom tabele br. 4 možemo konstatovati da najveći broj nezaposlenih osoba sa invaliditetom ima u Južno-bačkom okrugu 3061, zatim u Srednje-banatskom okrugu 2208 nezaposlenih osoba sa invaliditetom, zapadno-bačkom ima 1553, u Sremskom 1436, a u Sevemo-banatskom 1242 nezaposlene osobe sa invaliditetom. Najmanje nezaposlenih osoba sa invaliditetom ima u Sevemo-bačkom i Južno-banatskom okrugu.

Tabela br. 5 *Pokrivenost preduzećima za radno osposobljavanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom po okruzima na teritoriji AP Vojvodina*

O k r u g	Preduzeća za radno osposobljavanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom
Južno-bački	DP „DES“ Novi Sad AD „POBEDA ZARA“ Novi Sad
Sremski	DOO „MIR“ Sremska Mitrovica
Južno-banatski	DOO „SPECIJALNA STAKLA“ Pančevo DOO „AZOTIN“ Pančevo DOO „SILOIN“ Kovin
Sevemo-banatski	DOO „LIRA“ Kikinda
Srednje-banatski	DP „STIL“ Zrenjanin
Sevemo-bački	AD „DES“ Subotica DOO „ČIKOŠ ŠTAMPA" Subotica MP „KOZARA“ Subotica DP „ŽELEZNIČAR“ Subotica
Zapadno-bački	Nema registrovanih preduzeća koja se na organizovan način bave radnim osposobljavanjem i zapošljavanjem osoba sa invaliditetom

Prema podacima u tabeli br. 5 možemo konstatovati da se najveći broj preduzeća nalazi u Južno-banatskom (tri) i Severno-bačkom okrugu (četiri). U Južno-bačkom okrugu postoje dva preduzeća, a po jedno u Srednje-banatskom i Sevemo-banatskom. Uslovno se može reći da postoji i jedno preduzeće za radno osposobljavanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom u Sremskom okrugu. U Zapadno-bačkom nema registrovanih preduzeća koja se na organizovan način bave osposobljavanjem i zapošljavanjem osoba sa invaliditetom .

Tabela br. 6 Pregled preduzeća za radno osposobljavanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom sa teritorije AP Vojvodine i broj zaposlenih

	Naziv i sedište preduzeća	Delatnost preduzeća	Vrsta invaliditeta zaposlenih	Ukupan broj zaposlenih	Broj zaposlenih osoba sa invaliditetom
1	DP „DES“ Novi Sad osnovano 1948. god.	- metalska i metaloprerađivačka, -krojačka, -stolarska i molersko-farbarska, -izrada papime galanterije, -knjigovezačka i firmopisačka.	osobe oštećenog sluha, osobe OMR ¹ , RVI ² , invalidi rada	203	111 (55%)
2	AD „DES“ Subotica osnovano 1961. god.	- proizvodnja rakijskih kotlova, -proizvodnja poljoprivredne opreme, -kolektori za elektromotore.	osobe oštećenog sluha, osobe OMR	74	31 (42%)
3	DP „STIL“ Zrenjanin osnovano 1964. god.	- proizvodnja modne i HTZ obuće, -usluge popravke obuće.	osobe OMR	106	50 (47%)
4	DP „POBEDA - ZARA“ Novi Sad osnovano 1985. god.	- proizvodnja i izrada metalnih proizvoda, -hemijsko čišćenje.	osobe oštećenog sluha, osobe OMR, osobe sa motoričkim poremećajima invalidi rada	19	10 (53%)
5	DOO „LUJ BRAJ“ Novi Sad	- informativna delatnost (Pan radio), -proizvodnja video i audio kaseta, -izdavanje knjiga u zvučnoj tehnici za potrebe slepih, -održavanje televizijskih i telefonskih aparata.	osobe oštećenog vida	49	21 (43%)

¹ osobe ometene u mentalnom razvoju

² ratni vojni invalidi

6	DOO „ČIKOŠ ŠTAMPA" Subotica registrovano 1996. god.	- konfekcioniranje papira, -izdavaštvo, -knjigovezački i završni radovi.	osobe OMR	10	3 (30%)
7	DOO „LIRA" Kikinda registrovano 2003. god.	- izrada kartonske i drvene ambalaže, -poljoprivredna delatnost, -održavanje parkova, -kontrola proizvoda Osnivača.	invalidi rada	131	103 (79%)
8	DOO „SILOIN" Kovin registrovano 2003. god.	- metaloperadivačka delatnost (kontejneri za smeće, metalne ograde i konstrukcije, šrafovska roba), -konfekcioniranje lima.	invalidi rada	30	21 (70%)
9	MP „KOZARA" Subotica	- izrada plastične ambalaže za kozmetičku industriju.	osobe oštećenog vida, osobe OMR	20	11 (55%)
10	DOO „AZOTIN" Pančevo registrovano 2003. god.	- proizvodnja toalet papira i ubrusa, -pakovanje i prodaja destilovane vode, -pakovanje veštačkog đubriva.	invalidi rada	106	103 (97%)
11	DOO „STAKLO" Pančevo registrovano 2003. god.	- staklena galanterija, -retrovizori, -biohemijske maske.	invalida rada	121	85 (70%)
12	DOO „ZELEZNICAR" Subotica registrovano 2004. god.	- izrada lake modne i zaštitne odeće, -usluge šivenja.	osobe OMR	18	12 (67%)
			U K U P N O :	8 8 7	561 (63%)

Analizom tabele br. 6 možemo reći da je u 12 preduzeća za radno osposobljavanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom na teritoriji AP Vojvodina ukupno zaposleno 887 osoba, a od tog broja 561 osoba sa invaliditetom. U 6 preduzeća su zaposleni invalidi rada, u tri osobe sa

oštećenjem sluha, a u dve osobe sa oštećenjem vida. Osobe ometene u mentalnom razvoju zaposlene su u 7 preduzeća, a samo po jedno preduzeće je zaposlilo osobe sa motoričkim poremećajima i ratne vojne invalide.

DISKUSIJA

Na teritoriji AP Vojvodine, zaključno sa 30.09.2006 godine, kod Nacionalne službe za zapošljavanje na evidenciji nezaposlenih osoba sa invaliditetom ukupno ima 7.228 osoba, a svrstane su u 6 kategorija: ratni vojni invalidi, vojni mimodopski invalidi, civilne žrtve rata, kategorisana lica i invalidi rada. Najviše ima invalida rada (II i III stepen) 4.053, ratnih vojnih invalida 1.586, kategorisane omladine ima 976, zatim ostalih kategorisanih lica 479, vojnih mimodopskih invalida ima 79 i civilnih žrtava rata 23 (Tabela br. 1).

Najveći broj nezaposlenih osoba sa invaliditetom ima prvi stepen stručne spreme i to 3235 osoba i treći stepen stručne spreme 2008 osoba. Prvi stepen stručne spreme najčešće imaju invalidi rada, ratni vojni invalidi i kategorisana omladina. Ako se posebno fokus usmeri na kategorisanu omladinu uočiće se da ove osobe najčešće imaju završena prva tri stepena stručne spreme (i to najčešće I, pa II, zatim III stepen). Mali broj osoba koje obuhvata kategorija „kategorisana omladina“ ima zvršen IV stepen stručne spreme, a samo po jedna osoba ima V stepen i VIII stepen stručne spreme. Ova činjenica iznenađuje s obzirom da se osobama sa invaliditetom pruža mogućnost upisa u srednje škole koje rade po redovnom nastavnom planu i programu i na fakultete. Ovo se može objasniti ili željom da se što pre osposobe za zanimanje i zaposle, jer je školovanje skupo ili činjenicom da se osobe koje završavaju sredne škole koje rade po redovnom nastavnom planu i programu ne prijavljuju u Nacionalnu službu za zapošljavanje na evidenciju nezaposlenih osoba sa invaliditetom tako da su „nevidljive“ Odseku za zapošljavanje osoba sa invaliditetom. Među nezaposlenim osobama sa invaliditetom VIII stepen stručne spreme najčešće imaju osobe u kategoriji ratni vojni invalidi (21 osoba) i invalidi rada (20 osoba) što je i očekivano obzirom da su te osobe u kasnijem životnom dobu stekle invalidnost. Među nezaposlenim osobama sa invaliditetom nema osoba sa VIII stepenom stručne spreme (Tabela br. 2).

Vrsta podrške zapošljavanju osoba sa invaliditetom koja načešće dovodi do zapošljavanja, takođe je interesantna za ovo istraživanje. Prema raspoloživim podacima u 2005. godini zaposlilo se 120 osoba sa invaliditetom. Najviše osoba je zaposleno bez posredovanja Nacionalne službe za zapošljavanje (74 osobe) što ukazuje da osobe sa invaliditetom najčešće nalaze posao preko ličnih poznanstava tj. rodbine ili prijatelja, a da svest o značaju i mogućnostima NSZZ još uvek nije dovoljno razvijena. Preko programa zapošljavanja NSZZ posao je pronađen za 14 osoba sa invaliditetom i na posletku bez finansijske podrške NSZZ, ali uz njeno posredovanje zaposlilo se 30 osoba sa invaliditetom (Tabela br. 3).

Najveći broj nezaposlenih osoba sa invaliditetom ima u Južno-bačkom okrugu 3061, zatim u Srednje-banatskom okrugu 2208 nezaposlenih osoba sa invaliditetom, Zapadno-bačkom ima 1553, u Sremskom 1436, a u Sevemo-banatskom 1242 nezaposlene osobe sa invaliditetom. Najmanje nezaposlenih osoba sa invaliditetom ima u Sevemo-bačkom i Južno-banatskom okrugu što je logično s obzirom da je najveći broj preduzeća skoncentrisan u ta dva okruga (Tabela br. 4).

U Južno-banatskom i u Sevemo-bačkom okrugu lociran je najveći broj preduzeća za radno osposobljavanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom. Južno-banatski okrug ima tri preduzeća (dva u Pančevu i jedan u Kovinu), a četiri su u Sevemo-bačkom okrugu i locirana su u Subotici. U Južno-bačkom okrugu postoje dva preduzeća (oba u Novom Sadu), a po jedno u Srednje-banatskom, Sevemo-banatskom i Sremskom okrugu. U Zapadno-bačkom nema registrovanih preduzeća koja se na organizovan način bave radnim osposobljavanjem i zapošljavanjem osoba sa invaliditetom. Zbimo gledana distribucija preduzeća za radno osposobljavanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom u AP Vojvodina je neravnomerna po okruzima. Upadljivo je, takođe, da se preduzeća uglavnom nalaze u većim gradovima okruga što dovodi u nezavidan položaj osobe sa invaliditetom kada se radi o zapošljavanju koje žive u manjim mestima. (Tabela br. 5).

U 12 preduzeća za radno osposobljavanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom na teritoriji AP Vojvodina ukupno je zaposlena 561 osoba sa invaliditetom. Uglavnom su zaposlene osobe sa oštećenjem sluha, osobe sa oštećenjem vida, osobe ometene u mentalnom razvoju i invalidi rada. Samo u jednom preduzeću su zaposlene osobe sa motoričkim poremećajima iako bi obzirom na zanimanja i delatnosti kojima se bave

pomenuta preduzeća i radna mesta u okviru pomenutih delatnosti mogle da obavljaju i ove osobe. (Tabela br. 6).

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Osobe sa invaliditetom stiču svoja prava iz međunarodnih akata univerzalnog karaktera i iz akata koja se odnose na specifična prava osoba sa invaliditetom. Dokumenti Međunarodne organizacije rada koji se odnose na profesionalni trening i profesionalnu rehabilitaciju su: Preporuka o profesionalnom treningu odraslih broj 88/1950, Preporuka o profesionalnoj rehabilitaciji osoba sa invaliditetom broj 99/1955 i Konvencija o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju invalida koja predstavlja nadogradnju Preporuke 99/1955.

Radno osposobljavanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom i osoba ometenih u razvoju uređeno je Zakonom o radnom osposobljavanju i zapošljavanju Republike Srbije.

Ipak, mnoge osobe sa invaliditetom koje su sposobne za rad ipak su nezaposlene - čak i do 80% u nekim zemljama. Najčešći razlog ove nezaposlenosti je pogrešna predstava poslodavaca da osobe sa invaliditetom nisu sposobne za rad i zato im nerado pružaju mogućnost zapošljavanja (ILO, 2001).

Na teritoriji AP Vojvodine, zaključno sa 30.09.2006 godine, kod Nacionalne službe za zapošljavanje na evidenciji nezaposlenih osoba sa invaliditetom ukupno ima 7.228 osoba, a to su: ratni vojni invalidi, vojni mimodopski invalidi, civilne žrtve rata, kategorisana lica i invalidi rada. Nivo obrazovanja nezaposlenih osoba sa invaliditetom se kreće najčešće od prvog do četvrtog stepena stručne spreme. Prema raspoloživim podacima u 2005. godini zaposlilo se 120 osoba sa invaliditetom. Najviše osoba je zaposleno bez posredovanja Nacionalne službe za zapošljavanje (74 osobe) što ukazuje da osobe sa invaliditetom najčešće nalaze posao preko ličnih poznanstava tj. rodbine ili prijatelja, a da svest o značaju i mogućnostima NSZZ još uvek nije dovoljno razvijena. Najveći broj nezaposlenih osoba sa invaliditetom ima u Južno-bačkom okrugu 3061 i u Srednje-banatskom okrugu 2208 osoba sa invaliditetom. Najmanje nezaposlenih osoba sa invaliditetom ima u Severno-bačkom i Južno-

banatskom okrugu.

U AP Vojvodina ima 12 preduzeća za radno osposobljavanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom. Najveći broj preduzeća nalazi se u Južno-banatskom i Severno-bačkom okrugu, dok u Zapadno-bačkom okrugu nema registrovanih preduzeća koja se na organizovan način bave radnim osposobljavanjem i zapošljavanjem osoba sa invaliditetom. Preduzeća su uglavnom locirana u najvećim gradovima okruga što u smislu zapošljavanja dovodi u nezavidan položaj osobe sa invaliditetom koje žive u manjim mestima. Mogući način prevazilaženja postojećeg stanja je otvaranje pogona postojećih preduzeća u manjim gradovima okruga. U preduzećima za radno osposobljavanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom na teritoriji Vojvodine zaposlena je 561 osoba sa invaliditetom.

LITERATURA

Bujas Z., Petz B. (1966.) Psihofiziologija u medicini rada, Medicina rada, Medicinska knjiga Beograd - Zagreb.

Disability & world of work, International Labour Organization, 2001.

Fizibiliti studija o zapošljavanju i profesionalnoj rehabilitaciji u Srbiji (2006), UIPS, Beograd.

Luković D., (1994) Srednje škole i radno osposobljavanje, Otvorimo vrata, Izdanje republičkog zavoda za tržište rada Beograd, Beograd.

Mogućnost zapošljavanja osoba sa invaliditetom u opštini Zrenjanin, Centar za razvoj civilnog društva, Zrenjanina i Fonda za razvoj neprofitnog sektora AP Vojvodine, 2006.

Neuman Z. (1970) Profesionalna orijentacija, osposobljavanje za poziv i zapošljavanje invalida, Materijal seminara, Opatija.

Odović G. (2005) Profesionalno osposobljavanje učenika sa motoričkim poremećajima u Rapaić D. i dr., (2005), Školovanje učenika sa motoričkim poremećajima, monografija, Katedra za somatopediju, Defektološki fakultet, Univerzitet u Beogradu

Odović G. (2005) Radno osposobljavanje osoba sa invaliditetom, Međunarodni naučni skup, Specijalna edukacija i rehabilitacija - Koraci i iskoraci, Beograd, 14-15.

11.

Odović G. (2005) Procena sposobnosti osoba sa invaliditetom u profesionalnoj

rehabilitaciji, Beogradska defektološka škola, br.3 /2005 str. 163 - 173, Beograd, originalni naučni članak

Odović G., Čukić R. (2006) Procena profesionalne informisanosti učenika sa motoričkim poremećajima, Zbornik rezimea, Dani defektologa Srbije i Cme Gore, Vrnjačka Banja, 15 - 19. 1., str. 130 - 131

Profesionalna rehabilitacija, dostupno sa <http://www.medicina.hr/>

R88 Vocational Training (Adults) Recommendation, International Laibor Organisation, 1950

R99 Vocational Rehabilitation (Disabled) Recommendation, International Laibor Organisation, 1955.

Stošljević L., Odović G. (1996) Profesionalno osposobljavanje telesno invalidnih lica, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd

Jovanović V., Tatić D., Lakićević S. (2001) Položaj prava i beneficije osoba sa invaliditetom, Osobe sa invaliditetom i okruženje, Centar za istraživanje alternativa, Beograd

Tmavac D., Gmizović M., Odović G., Miljenović R. (2004) Profesionalna orijentacija osoba sa invaliditetom, Zbornik rezimea, Dani defektologa Jugoslavije 2004., Vrnjačka Banja

Zakonom o radnom osposobljavanju i zapošljavanju invalida, Službeni glasnik Republike Srbije br. 25/96

¹ Preduzeće Saveza invalida rada, „Mir“ iz Sremske Mitrovice radi 2 godine, ali nema status preduzeća za radno osposobljavanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom zbog neispunjenih kriterijuma za dobijanje tog statusa. Trenutno je zaposleno 7 invalida rada preuzetih sa tržišta rada, dok je u prethodnoj godini 240 osoba radilo na osnovu ugovora o delu. Ostvaruju prihode od sopstvene delatnosti. Uglavnom su to stolarski poslovi, popravke i tekuća održavanja (škole, vrtići i sl.).